

ORTA ÖĞRETİM KURUMLARINDA SPORA KATILIMIN ÇOCUĞUN AHLAKİ GELİŞİMİNE ETKİSİ

Mehibe AKANDERE¹

Gülsüm BAŞTUĞ¹

Elif Dilara GÜLER¹

ÖZET

Ortaöğretim okullarında Beden Eğitimi ve Spor derslerinin ahlaki gelişime etkisinin araştırıldığı çalışmanın evrenini, Çanakkale ilindeki ilköğretim okulları ikinci kademe sınıflarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İl merkezindeki ilköğretim okullarından 11 tanesi tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu şekilde 2005-2006 öğretim yılında ilköğretim ikinci kademe öğrenim gören 200 öğrenci örnekleme alınmıştır. Örnekleme grubu olarak; spor yapan 65 kız ve spor yapan 65 erkek öğrenci spor yapmayan 70 öğrenci olmak üzere toplam 200 öğrenci ele alınmıştır. Deneklere, Rest(1979)'in, Ahlakî Yargılar Envanteri (Defining Issues Test-DIT), çalışmanın başında uygulanarak Ahlakî Yargı düzeyleri belirlenmiştir. Araştırma verilerinin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, varyans analizi (f testi) teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlılık sınanmıştır.

Araştırmanın sonucunda; spor yapan öğrencilerin yapmayanlara kıyasla daha yüksek ahlakî yargı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Sportif branşların ahlakî yargı düzeyini etkilemediği, spor yapan kız öğrencilerin ahlakî yargı düzeyinin, spor yapan erkeklerden daha yüksek olduğu, spor yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre ahlakî yargı düzeylerinde farklılık olmadığı, spor yapan öğrencilerin ahlakî yargı düzeyinin spor yapmayanlardan daha yüksek bulunması, sporun ahlakî yargı düzeyini olumlu olarak etkilediğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor ve ahlak, Beden Eğitimi, sporcu, öğrenci.

EFFECT OF PARTICIPATION IN SPORTS ON MORAL DEVELOPMENT OF CHILD IN SECONDARY SCHOOL

ABSTRACT

Il nd level primary school students in the city of canakkale form the basics of the study about the effect of “ Physical Education and Sports Classes” on moral improvement at secondary schools. Random selection method was used in the study. 11 primary school were chosen with the random selection method. With this method, 200 Il nd level primary school students in the 2005-2006 education year were included in the research. The sample group was formed with total of 200 student; 65 male and 65 female students who are engaged in sports and 70 students who do not. At the beginning of the study Defining Issues Test-DIF of Rest (1979) was given to the students to designate their moral opinion level. Techniques of arithmetic average, Standard deviation, independent t test, variance analysis (f test) were used to analyze the data of the study. Statistically 0.05 level of meaningfulness was given to the findings.

As a result; level of moral opinion of the students engaging in sports are higher than the ones who are not. The branch of the sports does not effect the moral opinion improvement, level of the moral opinion of female students who are engaged in sports are higher than the male students, there is no difference on the moral opinion level of male and female students who are not engaged in sports, the moral opinion level of students who are engaged in sports are higher than the ones who are not and sports have a positive effect on the improvement of the moral opinion level.

Key Words: Sports and moral, Physical Education, Sportsmen, Student.

GİRİŞ

Toplumda kabul gören kültürel ve ahlak değerlerinin bireyler tarafından benimsenmesi, bireyin içinde yaşadığı bu toplumda kendisinden beklenen görev ve sorumlulukları bu değerler içinde yerine getirmesi, sağlıklı toplumların var olmasını sağlayacaktır. Ahlak, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konmuş kaidelerin bir bütünüdür (Güngör, 2000). Ahlak gelişimi; doğru ve yanlışın belirlenmesinde geçerli olan prensip ve ilkelerin gelişimidir. Ahlakın üç farklı boyutundan söz etmek mümkündür: Bilişsel boyut, davranışsal boyut, duygusal boyut. Bilişsel boyut; neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen sosyal normların anlaşılması ve bunlarla ilgili bilgileri kapsar. Davranışsal boyut; ahlak kurallarına uyan ya da ters düşen davranışları ifade eder. Duygusal boyut ise; davranışlarımız hakkındaki duygularımızı ifade eder. Bireyin en büyük bilişsel, duyuşsal gelişme gösterdiği ve her şeyi eleştirip, soruşturup, kendine özgü yeni bir dünya kurmaya çalıştığı dönem ergenliktir (Cüceloğlu, 1992, s.360). Ahlak gelişimi, toplumun tüm değerlerine kayıtsız ve şartsız uymak değil, toplumsal uyum için değerler sistemi oluşturma sürecidir (Senemoğlu, 1997, s.68). Ahlaki gelişim, kişilik gelişiminin en önemli öğelerinden biri olup çocuğun toplumsallaşma süreci içinde neyin iyi, neyin kötü olduğu konusunda bir bilinç geliştirmesi ile ilgilidir. Ahlaki gelişim ile birlikte kişinin toplumun kuralları ve gelenekleri çerçevesinde kendisini denetleyebilmesi beklenir (Selçuk, 1995, s.82). Kohlberg'e göre bütün kültürlerdeki insanlar adalet, eşitlik, sevgi, saygı, otorite gibi aynı temel ahlaki kavramları kullanırlar (Onur, 2000, s.174). Kohlberg altı ahlak gelişim evresinin varlığını ortaya koyabilmek için, insanların ahlaki sorunlarını çözmek için kullandıkları düşünce süreçlerini belirleyerek ikilemler geliştirmiştir. Bu evreleri şöyle sıralayabiliriz; Gelenek öncesi: itaat ve ceza, saf çıkarıcı eğilim, Geleneksel: iyi çocuk, kanunlara ve kurallara uyma eğilimi, Gelenek sonrası: sosyal zıtlıklar, evrensel ahlak ilkeleri (Kohlberg, 1968; Kohlberg, 1980; Barger, 2000).

Kohlberg (1974; 1986), ahlak gelişimi konusunun, dışarıdan baskı ile belli değerlerin aktarılması ile öğretilecek bir süreç değil, çocukların ya da gençlerin bizzat kendi deneyimlerini sorgulamaları, düşünüp taşınmaları, farklı görüş ve problemlerle yüzleşip bunları tartışmaları ile gelişecek, öncelikle bilişsel bir yetenek ve bilinç düzeyi olduğunu belirtmiştir. Ahlak, baskı ve zorlanma ile kazandırılmaz. Öğrenilebilir, ancak öğretilemez. Baskı ve zorlanmanın olduğu ortamlarda ahlak gelişiminin yavaşladığı, hatta durduğu bilinmektedir.

Bir eğitim aracı olan sporun, toplumun bütün kesimleri tarafından kullanılmakta olduğu görülmektedir. Spordan olabildiğince fazla verim elde edebilmek, ilk çağlardan günümüze kadar gelen spor ahlakı, felsefi ilke ve kurallarına bağlı kalmakla mümkündür (Erişim, 2006). Spor, barış, hoşgörü, eşitlik, disiplin, erdem, haz, hak, hukuk, mutluluk, sevgi ve saygı gibi insan onuruna yakışır kavramları bünyesinde taşıdığı gibi; hüznün, keder, stres gibi yine insani özellik taşıyan kavramları da içeren bir etkinlik olarak, insanın bütün varlığını etkileyen bir kavram olma niteliğini halen devam ettirmektedir. Fair-Play kavramı ise en başta insan onuruna gösterilen saygının ifadesi olarak ortaya çıkmış, sporun her aşamasında ve her türünde hakça ve dürüstçe oyun oynamanın erekse bir ahlaki ilkesi olarak kendini kabul ettirmiştir. Spora hangi düzeyde ve biçimde katılırsak katılalım (sporcu, antrenör, yönetici, hakem, seyirci vb.) bir disiplin içerisinde, dürüst, ahlaki, erdemli, saygılı ve hoşgörülü davranmada herkesin dikkat etmesi gereken konu şu olmalıdır: Kurallar ister yazılı olsun, ister olmasın, doğruluk ve şeref kavramlarının gerekleri yerine getirilmelidir. Bu bağlamda biçimsel ve biçimsel olmayan tarzda ifade edilen fair-play kavramını benimsemek ve ona uygun davranışta bulunmak, toplum eğitiminin yanı sıra; sporcuları da olabilecek

tehlikelerden koruyacak ve insanlığa şeref kavramını benimsetecektir (Orhun, 1992). Spordan daha fazla verim elde edilebilmesi; ilk çağlardan günümüze kadar gelen spor ahlakı ve felsefesi ilke ve kurallarına bağlı kalmakla mümkün olabilecektir. Spor kavramı içerisinde öne çıkan, aslında bir ahlak kavramı ve eğitim ilkesi olarak kabul edilen fair-play; hoşgörü, centilmenlik, erdemlilik, haklara saygı, iyiyi ve güzeli takdir etme, dürüstlük ve eşitlik gibi insani özellikleri içeren ve sporun da özünü oluşturan bu kavramın, okul sporu aracılığıyla bireylere kazandırılması, sporun geleceği ve demokratik yaşam açısından da önem taşımaktadır (Pehlivan, 2004).

Sportif eylemler doğrudan doğruya ahlakla ilgilidir. Çünkü sporda özellikle takım oyunlarında başka insanlarla ilişki söz konusudur. Ahlak, severek ve isteyerek iyi davranışları yapma, kötü davranışlardan sakınma alışkanlığıdır (Çağrı, 1981). Sporun amacı da, insanları bedenen ve ruhen dengeli bir kişilik yapıları oluşturmalarını sağlamaktır (Hesapçıoğlu, 1994). Bireyler arasındaki ahlaki gelişim düzeyi, farklı eğitim yollarıyla düzenlenebilir. Eğitimle bireyler ahlaki gelişim düzeyleri ile ilgili bir üst seviyeye geçme konusunda güdülenebilirler. Toplum genelinde geçerli ahlak kural ve ilkeleri bakımından eğitim almaları bireylerin daha üst seviyeli ahlaki değerlere ulaşabilmelerini sağlayacaktır (Kulaksızoğlu, 1998). Çocuk, saygı duyulması gereken ahlaki kuralları büyük oranda yetişkinlerden, bir başka deyişle doğup büyüdüğü toplumdan hazır olarak alır. Bu nedenle ailelerin, öğretmenlerin kısaca çocuğun sosyal çevresinde bulunan bireylerin bu konuda örnek davranışlar sergilemesi gerekir (Mercin, 2005). Toplumlar çatışmasız ve ahenkli davranışların sürekliliğini sağlamak amacıyla çeşitli kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallar ise insanlara değişik kurumlar aracılığıyla öğretilirler. Bu kurumların başında aile ve okul gelmektedir (Aydın, 1998). Bireyin sosyalleşmesinde en etkili kurumlardan olan okul, kişiliği gelişiminde, ahlaki ve toplumsal değerlerin oluşmasında rol alan toplumun küçültülmüş örneğidir diyebiliriz. Okulun en önemli görevi bireyi toplumsallaştırmaktır. Okul içi müsabakalarda, okuldaki bir öğrenci oyun kurallarına uyma mecburiyeti yüzünden kendi çıkarına göre davranma veya arkadaşına zarar verme gibi durumlarla karşılaştığı taktirde, ahlaki açıdan önemli bir eylem çatışmasına girer. Bu durumu önleme iyi bir eğitim ile mümkün olur. Beden eğitimi dersleri kurallara uyma davranışını pekiştiren en etkili derslerdendir. Beden eğitimi öğretmenine önemli görevler düşmektedir. Öğretmenin en önemli görevi öğrencinin kişiliğinin derin tabakalarında ahlaki bütünleşmeyi sağlamaktır (Meinberg, 1991). Okul beden eğitimi dersleri ve okular arası karşılaşmalar, Fair Play'e uygun davranışların kazandırılması ve sergilenmesinde uygun bir ortam olarak kullanılmalıdır. 19. yüzyıl İngiltere'si örneğinde olduğu gibi, okul beden eğitimi ve spor etkinlikleri, çocuk ve gençlerin karakter eğitimleri için bir araç konumuna getirilmeli, öğrencilerin günlük hayata transfer edebilecekleri uygun davranış biçimleri öğretmenler tarafından kasıtlı olarak uygulanmalı ve pekiştirilmelidir (Yıldırım, 2002).

MATERYAL VE METOD

Araştırmanın çalışma grubunu, 2005-2006 öğretim yılında ilköğretim ikinci kademede öğrenim gören, spor yapan: 130, spor yapmayan:70 olmak üzere toplam 200 öğrenci oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması: Araştırmada veri toplama aracı olarak, James R. Rest (1979) tarafından geliştirilen ve Akkoyun (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanan“ Ahlaki Yargılar Envanteri” (Defining Issues Test-DIT) kullanılmıştır. Kohlberg'in kuramına dayalı olarak geliştirilen Ahlaki Yargılar Envanteri'nde 6 öykü ve bireyin düşüncesini ortaya koymasını amaçlayan 12 önerme bulunmaktadır. Ölçeği cevaplayan birey bu düşüncelerin her birini likert ölçeği üzerinde (çok önemli- önemli- biraz önemli-az önemli- önemsiz) şeklinde değerlendirmekte ve sonra bu değerlendirmeleri özetleyerek, bu maddelerden en önemli dördünü(en önemli-2.önemli, 3.önemli, 4.önemli) olarak göre belirtmektedir. Ahlaki Yargılar Envanteri uzman görüşlere başvurularak bu araştırma için spor alanına uyarlanmıştır. Ölçeğin daha önceden gerçekleştirilen geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarında Alfa katsayısı 0.80 bulunmuştur. Ahlaki Yargılar Envanterine benzer ölçekler geçerliliği ise 0.50 ile 0.70 arasında değişmektedir.

Verilerin analizinde; aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, varyans analizi (F testi) teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlılık sınanmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Ahlak Yargı Düzeylerinin Cinsiyet ve Spor Yapma Değişkenine Göre Analizi

Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	p
Bayan	105	34.54	3.15		
Erkek	95	33.70	2.97	1.93	0,06
Spor yapan	130	34.64	3.15		
Spor yapmayan	70	33.22	2.76	3.18	0.002

Tablo 1’de görüldüğü üzere, ahlaki yargı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0.05$). Bayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyi ortalaması 34.54, erkek öğrencilerin 33.70 olarak bulunmuştur. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ahlak yargı düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilere göre daha yüksek ahlak yargı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Tablo 2: Spor Yapan Öğrencilerin Branşlara Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri Analizi

Spor Branşları	n	\bar{X}	S	F	p
Atletizm	30	33.48	3.71		
Basketbol	30	35.46	2.33		
Voleybol	30	34.91	2.76	1.45	0.21
Hentbol	30	34.94	3.81		
Masa Tenisi	30	33.75	2.79		

Tablo 2’de görüldüğü üzere, spor yapan öğrencilerin yaptıkları spor branşına göre ahlak yargı düzeyleri farklılık göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 3: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeylerinin Karşılaştırılması

Cinsiyet	n	\bar{X}	S	T	P
Bayan	65	35.34	2.98		
Erkek	65	33.94	3.17	2.59	0.011
Bayan	40	33.25	3.01		
Erkek	30	33.18	2.45	0.09	0.92
Toplam öğrenci	200	34.15	3.09		

Tablo 3'de görüldüğü üzere, spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlere göre ahlak yargı düzeyleri incelenmiş; spor yapan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ahlak yargı düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu ($p < 0.05$), buna karşın spor yapmayan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ahlak yargı düzeylerinde anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p > 0.05$). Spor yapan bayan öğrencilerin erkeklere göre ahlak yargı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaöğretim okullarında Beden Eğitimi ve Spor derslerinin ahlaki gelişime etkisinin araştırıldığı çalışmada; ahlaki yargı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0.05$) spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ahlak yargı düzeylerinde ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilere göre daha yüksek ahlak yargı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca spor yapan öğrencilerin yaptıkları spor branşına göre ahlak yargı düzeyleri farklılık göstermemektedir ($p>0.05$).

Almanya ve Türkiye'deki lise öğrencilerinin ahlak yargı yeteneklerinin karşılaştırıldığı çalışmada; kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı puanları incelenmiş ve erkek öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumun erkek çocukların aileleri tarafından kız çocuklarına oranla daha fazla otonom olmaya, kendi kendine karar vermeye, planlar yapmaya ve yeni girişimlerde bulunmaya teşvik edilmelerinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Türk kültüründe kız çocuklarının kendilerini geliştirmeleri, yaşama, mesleğe, dış dünyaya hazırlamaları yerine, daha çok evde oturup annelerine yardım etmeleri, ailelerine ve daha sonradan eşlerine bağımlı olmaları teşvik edilmektedir (Çiftçi, 2001).

Üniversite öğrencilerinin ahlak yargıları ile ilgili bir çalışmada ise; öğrencilerin cinsiyetleri ile ahlak yargıları arasında önemli bir ilişki olduğu bulunmuştur (Kaya, 1993). Amerikalı ve Kenyalı öğrencilerin ahlak yargı tercihleri incelenmiş ve Amerikalı öğrencilerin Kenyalı öğrencilerden daha fazla gelenek ötesi düzeyde, Kenyalı öğrencilerin ise daha çok geleneksel düzeyde oldukları saptanmıştır (Plueddeman, 1989).

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlere göre ahlak yargı düzeyleri incelenmiş; spor yapan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ahlak yargı düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu ($p<0.05$), buna karşın spor yapmayan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ahlak yargı düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Spor yapan bayan öğrencilerin erkeklere göre ahlak yargı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Silberman ve Snary (1993) yaptığı çalışmalarında, kızların, erkeklerden hem beyin korteksi, hem de bilişsel-sosyal işlev bakımından iki yıl daha erken olgunlaşmasına bağlı olarak, ailenin ahlaki aşaması, sosyal sınıf ve etnik köken açısından, sonuçların, kızlar lehine olduğunu bulmuşlardır.

Bireylerin empati kurma becerileri, ahlaki gelişimsel boyutların sosyal ve bireysel yönlerini incelemek için yapılan çalışma sonucunda; ergenlik döneminde kızların ahlaki gelişim aşamalarının erkeklere göre değer verme davranışları ve doğallıkları gibi daha üst seviyelerde ahlaki gelişimsel düzeye sahip oldukları belirlenmiştir (Shelton ve McAdams, 1990). Bireyin deneyimli yaşlıları ile (kardeş, arkadaş gibi) bir arada olmasının ahlak gelişimi evrelerini, toplumsal sistem açısından desteklediği vurgulanmaktadır (Harding, 1991).

Park ve Cheah(2005) Koreli annelerin çocuklarını eğitirken çocuklarının olumsuz duygularını kontrol etmeyi öğretmekten çok paylaşmayı ve yardım etmenin daha önemli olduğunu vurguladıkları kaydedilmiştir. Anneler kızları için ahlaki nedenler üzerinde, erkek çocukları için gelişimsel nedenlere yüklem yaptıkları görülmektedir. Kız çocuklarının uyum becerilerinin erkek

çocuklarının uyum becerilerinden daha düşük olduğu saptanmıştır. Bunu nedeni ebeveynlerin cinsiyete dayalı olarak çocuklarına yönelik tutumlar göstermeleridir (Kapkıran ve ark.2000). Aile ve ergenler üzerinde ahlak gelişimi üzerinde yapılan bir başka araştırmada; ergenlik sürecinde anne-baba ahlak yargılarının kızlar üzerinde daha etkili olduğu tespit edilmiştir (Speicher, 1994).

Armon ve Dawson (1997), White ve Richard (1999), Kaya (1993) ve Hatunoğlu (2003) farklı öğrenci grupları üzerinde yaptıkları çalışmalarında, kızların Ahlaki yargı yeteneği puanlarının, erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgular, araştırmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Sonuç olarak; Spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilere göre daha yüksek ahlak yargı düzeyine sahip olduğunu, spor yapan bayan öğrencilerin ise erkeklere göre ahlak yargı düzeylerinin yüksek olduğunu, Öğrencilerin ahlak yargı düzeylerinde cinsiyeye değişkenine göre bir fark olmadığını söyleyebiliriz.

Öneriler; Okullardaki beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin sadece yetenekli öğrencilerle değil bütün öğrencilerin katılımının sağlandığı dersler haline getirilmesi, ahlak gelişiminin, kişiliğin diğer boyutları ile ilişkileri incelenmeli ve öğrencileri aktive eden sosyal bir unsur olarak kullanılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- AKKOYUN, F. (1987). "Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı." *Psikoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı 21, Ankara.
- ARMON, C. ; DAWSON, T. L. (1997). "Developmental Trajectories in Moral Reasoning Across the Life Span." *Journal of Moral Education*. Vol. 26(4), 433- 454.
- AYDIN, G. (1988). Çocuğun kişilik gelişiminde öğretmenin rolü, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Ankara: Rehber Yayınevi, Sayı:129, s.15.
- CÜCELOĞLU, D.(1981). İnsan ve Davranışı, 2. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.s.360.
- BARGER, R.N. (2000). A Summary of Lawrence Kohlber's Stager of Moral Development. <http://www.nd.edu/~7Erbarger/kohlberg.html>.
- ÇAĞRICI, M.(1981) Ahlakımız,Er-tu Matbaası, İstanbul.
- ÇİFTÇİ, N. (2001) Almanya ve Türkiye'deki Türk Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Karşılaştırılması, Mamara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- ERİŞİM, C.(2006) Spor, Olimpiyatlar, Ahlak ve Fair Play, Toplumsal Açından Spor. www.sporbilim.com 2006
- GÜNGÖR, E.(2000) Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayıncılık, İstanbul.
- HARDING, C. & SNYDER, K.(1991) Tom, Huck and Oliver Stone as Advocates in Kohlbergl's Just Community: Theory- Based Strategies for Moral Education, Adolescence, Vol.26, pp.102.
- HATUNOĞLU GÜLTEKİN, A. H. K. (2003). "Farklı Ahlaki Gelişim Düzeylerinde Bulunan Üniversite Öğrencilerinin Kendilerinin ve Toplumun Ahlak Düzeylerini Değerlendirmeleri ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin Karşılaştırılması." (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HESAPÇIOĞLU, M.(1994) Öğretim İlke ve Yöntemleri, Beta Basım Yayın, İstanbul, s.8.
- KAPKIRAN, N.A., İVRENDİ, A.B.,ATİYE,A.(2000). Okul Öncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptanması, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Dergisi, Sal 19, 3.
- KAYA, M.(1993) Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun.
- KOHLBERG, L. (1968)Moralishe Entwicklung In Althof, W (Hrsg) (1995) Lawrence Kohlberg: Die Psychologie der Moralentwicklung. Frankfurt,Shurkamp.
- KOHLBERG, L., (1976). "Moral Stages and Moralization. The Cognitive Developmental Approach in Moral Development and Behavior, Theory." *Research and Social Issues* (Ed: T. Lickona), Newyork: Holt Rinehart and Winston. 33-47.
- KOHLBERG, L. (1980) Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education. Moral Development, Moral Education and Kohlberg. Ed.: B.Munsey, Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- KOHLBERG, L. (1984) The Psychology of Moral Development: *Essays on Moral Development Vol. 2*, San Francisco: Harper and Row. 9-35.
- KULAKSIZOĞLU, A.(1998) Ergenlik Psikolojisi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 100, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MEINBERG, E.(1991). Die Moral in Sport, Meyer und Meyer Verlag, Aachen.
- MERCİN, L.(2005). Piaget ve Kohlberg'in Ahlak(moral)Gelişim Kuramları, D.Ü. Eğitim FAKÜLTESİ Dergisi, Sayı 5, s. 73-86.
- ORHUN, A.(1992) "Fair Play Okul Sporunda Bir Eğitim İlkesidir", Spor Bilimleri II.Ulusal Kongre Bildirileri, 20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- ONUR, B.(2000) Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm. Ankara, İmge Yayınları, s.174.

PEHLİVAN, Z. (2004). Fair-Play Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Yeri ve Önemi , Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, II (2), s. 49-53.

PLUEDDEMAN, J.E. (1989). The Relationship Between Moral Reasoning and Pedagogical Preference in Kenya and American College Students, Religious Education.

SELÇUK, Z.(1995). Eğitim Psikolojisi,Ankara, Pegem Yayınları, s.82.

SENEMOĞLU, N.(1997). Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Ankara, Ertem Yayıncılık, s.68.

SHELTON, C.M. & McADAMS, P. (1990). In Search of on Everyday Morality: The Development of a Measure, Adolescence, Vol.25, 100.

SİLBERMAN, M. A.; SNAREY, J. (1993). "Gender Differences in Moral Development During Early Adolescence: The Contribution of Sex-related Variations in Maturation." *Current Psychology*, Vol. 12(2), 163-171.

SPEİCHER, B.(1994). Family Patterns of Moral Judgement During Adolescence and Early Adulthood *Developmental Psychology*, Vol.30, 5.

WHITE, JR.; RICHARD, D. (1999). "Are Woman More Ethical? Recent Findings on the Effects of Gender Upon Moral Development." *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol. 9(3), 459-472.

YILDIRAN, İ. (2002). "Fair Play Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri" 7. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi, 27-29 Ekim 2002 Antalya.